

АШЪОРИ ШИКОЯТӢ *Ҳомидиён Ҳикматишоҳ Комилӣ, дотсенти кафедраи филологияи араб, факултети забонҳои шарқ, МДТ “ДДХ ба номи академик Б. Гафуров” (Хуҷанд, Тоҷикистон)*

ПОЭЗИЯ “ШИКВА” *Ҳомидиён Ҳикматишоҳ Комили, доцент кафедри арабской филологии факультета восточных языков ГОУ “ХГУ имени академика Б. Гафурова” (Худжанд, Таджикистан)*

POETRY “SHIKVA” IN THE WORKS OF KAZI GURGANI *Homidiyon Hikmatshoh Komili, associate professor of the department of Arabic philology attached to the faculty of oriental studies under the SEI “KhSU named after acad. B. Gafurov” (Khujand, Tajikistan) e-mail: komili1978@mail.ru*

Шеърӣ “*шикоятӣ*” ё худ “*шиквоия*”, ки яке аз намунаҳои назми қуҳани адабиёти Арабу Аҷам ба шумор меравад, баррасӣ шудааст. Ҳамчунин, дар бораи ташаққул ва гузариши он дар ҳудуди Эронзамин умуман ва дар ҳавзаи адабии Гургон махсусан, маълумот дода шудааст. Қозии Гургонӣ яке аз адибони машҳури эронитабори арабизабони ҳавзаи адабии Гургон ба шумор меравад. Ин адабии номвар аз зумраи шоиронест, ки дар ҳамаи анвои назми арабизабони форсу тоҷик ашъори зиёде сурудааст. Аз ҷумла, дар девони шоир метавон ҳамаи жанрҳои адабиро пайдо намуд, ки бо ҳунари баландии шоирӣ навишта шудаанд, ки дар миёни онҳо шеърӣ “*шикоятӣ*” ё “*шиквоия*” низ ҷойгоҳи баланд дорад. Инро бояд ишора намуд, ки дар мақолаи мазкур ашъор “*шикоятӣ*”-и Қозии Гургонӣ аз рӯи мазмун ва муҳтаво ба мавзӯҳои мухталифе чун “*шикоят аз замона*”, “*шикоят аз мардум*”, “*шикоят аз пирӣ*” ва “*шикоят аз ёру дӯстон*” тақсим намуда, сипас ҳар яки тарҷума ва таҳлил шудааст.

Калидвожаҳо: адабиёти Арабу Аҷам, Қозии Гургонӣ, шеърӣ “*шикоятӣ*”, шоирони арабисаро, адабиёти арабизабони форсу тоҷик, ҳавзаи адабии Гургон

Исследуются поэзия «*шиква*», или «*шиквоия*» (“жалобная поэзия”), считающаяся одной из разновидностей старой арабо-аджамийской поэзии. Также целью исследования стало становление и развитие этого вида поэзии в Иране, в частности в литературной области Гургана. Отмечено, что Казии Гургани считается выдающимся арабоязычным поэтом иранского происхождения, входившим в Гурганский литературный круг. Перу поэта принадлежит множество образцов арабоязычной персидско-таджикской поэзии различных жанров. Наследие поэта изобилует литературными творениями, среди которых занимают особое место стихи-жалобы. Проведена тематическая классификация образцов жалобной поэзии Казии Гургани. Стихи разделены на различные группы: «жалобы на жизнь», «жалобы на людей», «жалобы на старость», «жалобы на друзей», которые переведены и проанализированы автором работы.

Ключевые слова: арабо-аджамийская литература, поэт Казии Гургани, «жалобная» поэзия, арабоязычные поэты, арабоязычная персидско-таджикская литература, литературный круг Гургана

The article examines the poetry of “*shikwa*”, or “*shikwoiya*” (“plaintive poetry”), which is considered one of the varieties of old Arab-Ajamian poetry. The aim of the study was also the formation and development of this type of poetry in Iran, in particular in the literary region of Gurgan. It is noted that Kazi Gurgani is considered an outstanding Arabic-language poet of Iranian origin, who was part of the Gurgan literary circle. The poet's pen belongs to many

examples of Arabic-language Persian-Tajik poetry of various genres. The poet's legacy abounds in literary works, among which his lament poems occupy a special place. A thematic classification of Kazi Gurgani's lament poetry samples has been conducted. The poems are divided into different groups: "complaints about life", "complaints about people", "complaints about old age", "complaints about friends", translated and analyzed by the author of the work.

Key-words: Arab and Ajam literature, Qadi Gurgani, "complaint" poetry, Arabic-speaking poets, Arabic Persian-Tajik literature, the Gurgan literary circle

Мавриди зикр аст, ки жанри шеърӣи "шиквоия" ё худ "шикоятӣ" аз ҷумлаи сурудаҳое мебошад, ки дар адабиёт умри тулонӣ дошта, яке аз нахустин анвои назм ба ҳисоб меравад. Ин назмро бемуҳобот метавон аз аввалин намунаҳо ва ё худ мавзуоти шеърӣ ҳисоб намуд, чунки он аз лаҳзаҳои пайдоиши ҳаёт бо сарзадани мушкilotи зиндагонӣ дар миёни башариёт ба вучуд омадааст. Аз ин лиҳоз, ин навъи қасидае мебошад, ки дар адабиёти Арабу Аҷам таърихи куҳан дошта, онро дар ҳамаи давр ва мароҳили он метавон пайдо намуд. Чунки девонҳои шеърӣи ҳар даврае аз таърихи адабиёт ва ҳосса ин аҳд молмоли оҳангҳои шикоят аз қисмат, ҳаёти вазнин, тангдastӣ, норизой ва гилаи зиёди шоирону суҳансароён аз омилҳои ҳаст, ки дилашонро ба дард овардааст. Дар чунин ҳолат, шоир тавассути ин навъи шеърӣ он эҳсосоти дарунии худро, ки ба сабаби ғаму андӯҳи замона, дарду азоби рӯҳонӣ, заъфу ҷароҳатҳои ҷисмонӣ ва ё балову мусибатҳои рӯзгор, ки ба сараш овардааст, ибраз менамояд. Мавиди зикр аст, ки навъи қасида, нисбат ба мадх, васф, фахр ва ҳатто марсия саршори сидку сафо буда аз тасаннуъ ва тақаллуф дур мебошад. Дар ин бора яке адабиётшиноси муосири араб чунин мегӯяд: "Метавон ин навъи шеърӣро тасвири ҳақиқӣ ва шаффоф аз ҳолатҳои заъфу ҳастагии даруни инсон ном бурда, онро содиқтарин фунуни адабӣ номид" [13,366]. Аз ин лиҳоз шиквоия ягона навъи шеърӣе мебошад, ки дар худ аҳволи иҷтимоӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ, сиёсӣ ва дигар аҳволи ҳар давру замонро ба ҳуби иникос намудааст. Аз ин лиҳоз, шоирону суҳанварон ин намуди қасидаро бо роҳу усулҳои гуногун дар сурудаҳои худ дарҷ намудаанд. Аз ҷумла, баъзе аз шоирону суҳансароён онро тавассути рамзу киноя ва барҳеи дигар сареху ошкоро баён намудаанд. Онҳо тавонистаанд, ки тавассути қасидаи мазкур мушкilotи шахсӣ ва ё худ ҷамъиятиро дар шеърӣ худ, шарҳу тавзеҳ намоянд.

Аммо метавон инро ишора намуд, ки агарчи номи асосии ин намуди қасида танҳо "шикоят" ё худ "шиква" бошад ҳам, вале ба сабаби гуногунии мушкilotи зиндагӣ ба он калимоти дигар мулҳақ гардида, истилоҳоти гуногунро ба худ касб намудааст. Ба мисли "шикоят аз рӯзгор", "шикоят аз пирӣ", "шикоят аз дӯстон", "шикоят аз беморӣ", "шикоят аз факру нодорӣ", "шикоят аз тақдир", ва ғайра садҳо шикоятҳо, ки ҳар кадом ба худ хос мавзӯҳои худро, дар худ ғунҷонидааст.

Ҳамин тавр метавон, хотирасон намуд, ки адабиёти арабизабони форсу тоҷики асрҳои IX ва X аз ин мавзӯ ҳолӣ набуда, ағлаби адибону шоирон ва суҳанварону ҷаҷмасароён дар ин мавзӯ ашъори зиёде сурудаанд. Аз ҷумлаи ин қабил шоирон, метавон хаттот, шоир, нависанда, муаррих, муфасссир, фақеҳ ва мунаққиди арабизабони форсу тоҷик - Қозӣ Абдулазизи Гургонино ном бурд. Вай чун дигар муосирони аҳди худ дар ташаккули мавзуи мазкур саҳми худро гузоштааст. Чуноне, ки қаблан зикр гардид, ашъори шикоятӣ Қозиро аз рӯи мазмун ва муҳтавоашон метавон ба панҷ бахш тақсим намуд. Аз ҷумла: "шикоят аз замона", "шикоят аз мардум", "шикоят аз факру нодорӣ", "шикоят аз пирӣ" ва "шикоят аз ёру дӯстон" мебошад. Барои боз возеҳтару хубтар ворид шудан ба умқи ин мавзӯ месазад дар зер ҳар қисме аз ин ашъори шикоятӣ Қозиро ба таври алоҳида ё худ ҷудогона таҳлилу баррасӣ намуд. Чунончи:

а) Шикоят аз замона: Бояд зикр намуд, ки адабиёти араб ва адаби арабизабон форсу тоҷик молмоли ашъори шикоятӣ аз замона мебошад. Дар адабиётҳои ҳамаи давру замон қариб шоире пайдо намешавад, ки аз замона ва пастиву баландии он шикоят накарда бошад. Қозӣ ҳам ҷумлаи шоироне мебошад, ки аз замона шикоят намуда, балоҳову мусибатҳои рӯзгорро ба бераҳмиву беҳаёгии монанд намуда, ҷабру ҷафояшро нисбат ба инсонҳои озода ҳамчун дарди ишқ ба ҷони ошиқи сарсону саргардон мешуморад. Аз ҷумла, дар абёте аз ашъори шикоятии худ чунин мегӯяд:

مَنْ عَذِرِي مِنْ زَمَنِ ظَالِمٍ لَيْسَ بِمُسْتَحْيٍ وَلَا رَاجٍ
تَفْعَلُ بِالْأَحْرَارِ أَخْدَانُهُ فَعَلَّ الْهَوَى بِالذَّنْبِ الْهَانِ [4, 139]

(Яъне: Дар замонаи ситамгар шахсе азиятдиҳандаи ман аст, ки на шарму ҳаё ва на раҳм дорад.

Ҳодисаҳои он бо мардуми озода ба монанди ишқ ба ҷони ошиқи маҷнуни саргардон аст).

Ҳамчунин, шоир дар баробари ҳодисаҳо ва ҷабру ситами замона, ки бе ҳеҷ ҷурму гуноҳе ўро ба коми худ кашида, дилашро пора-пора мекард, ба нола омада, ба хоҳири раҳой аз ин дарду аламҳо, ба сабру субот ва пойдорӣ паноҳ бурда чунин сурудааст:

عَلَى مُهْجَتِي تَجَنَّبُ الْوَادِثُ وَالذَّهْرُ فَأَمَّا اضْطِرَارِي فَهُوَ مُمْتَنِعٌ وَغُرُ
كَأَنِّي الْأَقْي كُلَّ يَوْمٍ يَتَوَنَّبِي بِذَنْبٍ، وَمَا ذَنْبِي سِوَى أَنَّنِي خُرُ
فَإِنْ لَمْ يَكُنْ عِنْدَ الذَّمِّانِ سِوَى الَّذِي أَضِيقُ بِهِ ذَرْعًا فَعِنْدِي لَهُ الصَّبْرُ [4, 82]

(Яъне: Ҳодисаҳои рӯзгор бар дилам ҷиноят мекунад, аммо сабрам ба он саҳту мушқил аст.

Гуё, ман ҳар рӯзе, ки паси ҳам меояд бо гуноҳе рӯбарӯ мешавам, ки ҷурме надорам ва ба ҷуз ин ки дар ҳақиқат озодам.

Агар замона танҳо бо он чизе, ки манро ғамгин мекунад, дигар чиз надошта бошад, пас ман барои он сабр дорам).

Қозӣ зимни ашъори зикргардида, мушқилоти замона ва вазнинии зиндагиро тасвир намуда, ягона роҳи наҷот ва комёбиро танҳо аз роҳи таҳаммул ва субот дар бартараф намудани он мебинад. Ба андешаи шоир, қавитарин силоҳи комёбӣ алайҳи мушқилоти замона сабр ба ҳисоб меравад.

б) Шикоят аз мардум: Бояд таъкид намуд, ки норизой ва шикояти шоирону нависандагон дар ин давр ба нобаробариву ноадолатии иҷтимоӣ ва мазамамати замона маҳдуд набуда, балки он ба рафтору кирдори баъзе аз шахсиятҳои алоҳида ва ё ҷамъе аз мардуми минтақаи муайян равона шудааст. Ҳамчунин, дар ин навъи шеърӣ, метавон мазоминеро пайдо намуд, ки он ба нақди ҳокимону қудратмандони ситамгару золим равона карда шуда, мавриди таън ва суҳанони нохуши шоир қарор гирифтааст. Ин гуна мазоминро меетавон дар шеъри Қозӣ бармало мушоҳида намуд. Аз ҷумла, шоир дар қасидае аз ашъори худ аз мардуми Миср шикоят намудааст. Вай рафтору ахлоқи мисриёро ба шиддат интиқод намуда, сарзаминашонро ба бадтарин макон, мардумашонро ба дарандагони бадхӯй монанд карда, чунин мегӯяд:

تَرَكْنَا أَرْضَ مِصْرَ لِكُلِّ قَدَمٍ لَّهُ بَاعٌ يُقَصِّرُ عَنْ ذِرَاعِي
نَفُوسٌ لَا تَلِيقُ بِهَا الْمَعَالِي وَأَخْلَاقٌ تَضِيقُ عَنِ الْمَسَاعِي
إِذَا غَلِطُوا بِأَحْسَابٍ تَلَنَتْهُ عِدَادٌ مِنْ إِسَاءَاتِ تِبَاعِ
أَقَمْتُ بِهَا وَمِنْ مَحَنٍ اللَّيَالِي مَقَامَ الْأُسْدِ فِي كَنَفِ الصَّبَاعِ
أَقُولُ وَقَدْ تَأَوَّا: بُغْدًا وَسُخْقًا لِشَرِّ الْخَلْقِ فِي شَرِّ الْبِقَاعِ [4,100]

(Яъне: Сарзамини Мисро ба ҳар як беақли кунфаҳ, ки дар баробари ман нотавон аст, тарк намудам.

Онҳо одамоне ҳастанд, ки лоиқи бузургӣ набуда, ахлокero доро мебошанд, ки дар талош намудан, нотавонанд.

Агар дар аслу насаб хатогие карда бошанд, пас онро паси ҳамдигар хато кардаанд.

Дар Миср зиндагӣ намудам ва аз бадбахтии паси якдигарашон, мақоми шеронашон дар домани кафторон аст.

Дар ҳолеки аз он дур шудам мегӯям: Илоҳо, бадтарини мардум, ки дар макони бад қарор доранд, дур бошанд).

Сипас шоир, дар давоми қасидааш бузургони Мисрро ба нуқсу камбудӣ ва ҷавононашонро ба ҷаҳолату нодонӣ, тавсиф намуда, дар яке аз абёти худ чунин таъкид мекунад:

وَتَقْصُصُ فِي أَكْبَرِهَا خَصِيصَ وَجْهَلٍ فِي أَصَاغِرِهَا مُشَاعَ [4, 100]

(Яъне: Айбу нуқсон дар миёни бузургонаш ба таври хос вучуд дошта, нодонӣ ба таври ошкоро дар байни ҷавононаш қарор гирифтааст).

Қозӣ, ба он андозае аз баъзе мардуми замонааш озурдахотиру дилгир шудааст, ки ҳамнишинӣ ва қору ғайолият бо онҳоро хориву зиллат меҳисобад. Аз ин лиҳоз, дар ҷойе боэҳтиёт будан аснои ҳамкорӣ бо мардумро таъкид намуда чунин мегӯяд:

إِنَّمَا الدُّلُّ فِي مُدَاخَلَةِ النَّاسِ، فَذَعْهَا وَكُنْ كَرِيمًا رَنِيْسًا [4, 100]

(Яъне: Дар ҳақиқат хориву зиллат дар омезиш бо мардум аст, пас онҳоро раҳо карда, ҷавонмарду раис бош).

Бояд таъкид намуд, ки баъзе донишмандон бо мардум буданро аз беҳтарин ҳолатҳои зиндагӣ ҳисоб мекунанд, вале Қозӣ бошад таъкид мекунад, ки бояд аз мардум ҷудо гашта дар узлат қарор гирифт. Ин андешаи Қозӣ шохбайти шоири классики форсу тоҷик Мирзо Абдулқодири Бедилро ба ёд меорад, ки чунин фармудааст:

Ғайри узлат нест Бедил боиси афвоҳи халқ,

Мурғи шуҳратро ҳама ин дом шаҳпар мешавад [9, 760].

в) Шикоят аз ғакру нодорӣ: Бояд зикр намуд, ки дар ин давра аксари шоирону нависандагон ва адибону донишмандон мавриди эъзозу иқдоми ҳар як амиру вазир ва ё дигар шахсиятҳои адабпарвари ҳоким қарор гирифта буданд. Ба ин хотир, тақрибан дар шеърҳои онҳо пайдо намудани шикоят аз камбизоативу дасттангӣ хело кам ба назар мерасад. Аз ҳамин лиҳоз, Қозӣ ҳам аз ҷумла мардуми соҳибраёсате ба ҳисоб меравад, ки дар ин мавзӯ ба таври ошкоро чизе насурудааст, вале дар баъзе абёти вай дар мавзӯи мазкур ишороте ба назар мерасад. Аз ҷумла, вай ба яке аз дӯстонаш шоир, нависанда ва вазири адабпарвари он давр Соҳиб ибни Аббод мактубе навишта, дар он баъзе аз ҳоҷот ва эҳтиёҷоти иқтисодии худро баён намуда чунин мегӯяд:

أَلَا يَا أَيُّهَا الْمَلِكُ الْمُعَلَّى أُنْثَلِي مِنْ غَطَايَاكَ الْجَزِيلَةِ بَعِيدِكَ حُرْمَةً وَالذِّكْرُ فُخْشٌ
فَلَا تُخَوِّجْ إِلَى ذِكْرِ الْوَسِيلَةِ [4, 113]

(Яъне: Эй подшоҳи бузург аз бахшишҳои фаровонат барои ман ҳам бирасон.

Бандаат нотавоние дорад, ки зикр намудани он душвор аст, пас ту ба баёни василаи он ҳам ҳоҷате надорӣ).

г) Шикоят аз пирӣ: Бояд зикр намуд, ки шикоят аз пирӣ, яке аз мавзӯоте мебошад, ки онро дар ағлаби осори шоирони Арабу Аҷам ва гузаштаву имрӯза ба хуби метавон пайдо намуд. Чунки ин мавзӯ ба ҳар як донишманду адиб, шоиру нависанда ва дигарон ало рағми хоҳиши вай ҳамроҳ ба яке аз марҳилаҳои ҳаёти ӯ ба ҳисоб хоҳад рафт, ки аксарият онро бо ғаму андӯх ва дасттангиву сахтӣ паси сар хоҳанд кард. Чунки инсон ҳамеша мехоҳад, ки он айёми ҷавонӣ ва баҳори зиндагӣаш ҷовидона бошад ва аз лаззату сафои он пайваста баҳравар гардад. Вале мутаассифона он ҳамешагӣ набуда, ба марҳилаи калонсолӣ ва ё худ пирӣ мерасад, ки аз бисёре аз неъматҳои ҷавонӣ бо гузашти замон маҳрум гардида, ночор бо ёди он ҳама қудрату тавоноӣ ва дигар ҳамаи хушиҳои аёми шабобиро тавассути отифа ва ҳаёлпардозӣ бо сурудани ашъори шикоятӣ аз пириву калонсолӣ ва дигар даст мезанад. Қозии Гургонӣ ҳам монанди дигар ҳамаслақони гузашта ва муосири худ, ба ин мавзӯ дахл

намуда, аз ҷумла пирии қабл аз муҳлатро золим хитоб намуда, бо дили пур аз ғаму андӯх дар абёте аз ашъори худ чунин хитоб мекунад:

إِذَا مَا عَدَدْتُ أَيَّامَ عُمْرِي قُلْتُ لِلشَّيْبِ مَرْحَبًا بِالظُّلُمِ
وَعَلَى الرُّغْمِ مَا أَحْيَيْهِ لَكِنْ ظَهَرْتُ فِي ذَلَّةِ الْمَظْلُومِ [4, 140]

(Яъне: Агар ман рӯзҳои умрамо ҳисоб кардам, ба пирӣ хоҳам гуфт: Дуруди бисёр ба ту эй золим.

Бар хилофи дилам туро хӯш омадӣ мегӯям, вале дар ман хории мазлумӣ падидор шуд).

ғ) Шикоят аз ёру дӯстон: Мавриди зикр аст, ки дар ҳама давраи замони баъзе донишмандону адибон ва шоирону суҳанварон қурбони дасиса ва макру бадбинии шахсии баъзе аз ҳамкорону ҳамнишинон ва ҳатто дӯстону рафиқони худ мегаштанд. Баъзе бузургон ба сабаби бадҳолии баъзе наздикони худ, ноҳақ дар миёни мардум бо сифатҳои пасти инсонӣ чун мутақаббиро бахил, бадҳоӣ кинаҷӯ ва ғайра ном бароварданд. Аз ин рӯ мавзӯи шикоят аз рафиқону дӯстон ва ё худ наздиконро дар осори аксари адибон метавон пайдо намуд, ки намунаи беҳтарини он шоҳбайти машҳури шоири ширинкаломи тоҷик Ҳофизӣ Шерозӣ мебошад, ки чунин мегӯяд:

Ман аз бегонагон дигар наолам,
Ки бо ман ҳар чи кард он ошно кард [12, 136].

Ҳамин тавр дар миёни осори манзуми Қозӣ низ абёте ба назар мерасад, ки дар мавзӯи мазкур суруда шудааст. Аз ҷумла шоир дар қасидае, ки дорои 38 мисраъ мебошад, ба шикоят аз дӯстон пардохта дар абёте аз он чунин хитоб мекунад:

إِنِّي بَلَوْتُ أَجْلَانِي فَمَا كَرُمُوا عِنْدَ الْجَفَافِ وَلَا طَائِبُوا لَدَى الْخَبَرِ
وَجَدْتُ أَعْوَنَهُمْ مَنْ كَانَ أَوْثَقَهُمْ وَخَيْرَهُمْ شَرَّهُمْ فِي الْحَادِثِ النَّكَرِ [4, 88]

(Яъне: Дар ҳақиқат ман дӯстонамро имтиҳон намудам, ки онҳо дар ҳифозат намудани дӯстӣ олиҳиммат набуда, ҳангоми озмоиш соф набаромаданд.

Чунки ҳангоми ба мусибат гирифтӣ шудан, бовариноктарини онҳоро хоинтарин ва беҳтаринашонро бадтарин пайдо намудам).

Сипас шоир дар давоми каломе худ бадҳолии баъзе аз дӯстонашро баён намудааст, ки бино ба қавли ӯ бо онҳо чи гуна рӯбарӯ шавад, чунки онҳо нисбати вай сифати пастеро раво хоҳанд дошт. Аз ҷумла, ин андешаи худро Қозӣ ба таври зайл баён карда, чунин мегӯяд:

إِذَا هَشِمْتُ إِلَيْهِ قَالَ: مُخْتَدِعٌ صَافَتْ يَدَاهُ فَوَافَى يَرْتَجِي مَطَرِي
وَأِنْ تَقَبَّضْتُ عَنْهُ قَالَ: ذُو صُلْفٍ أَثَرَى فَقَدْ دَخَلْتُهُ نَحْوَهُ الْبَطَرِ [4, 88]

(Яъне: Вақте ба тарафи дӯсти худ мутамоил шудам, ҳилагаре гуфт: Вай тангдаст аст, омада борони бахшиши маро талабид.

Чун ӯро дар ҳолати нугувор гузошта худдорӣ намудам, бо лофу худситоӣ суҳан кард, ки дар ҳақиқат кибро ғурур ба вай ворид шудааст).

Ҳамин тавр метавон зикр намуд, ки шеърӣ шикоятӣ аз ҷумлаи сурудаҳои мебошад, ки умри тулонӣ дошта, аз нахустин давраҳои пайдоиши назм ворида адабиёти тоисломии Арабу Аҷам гардидааст. Ин назмро метавон аз аввалин намунаҳо ва ё худ мавзӯи шеър ҳисобид, чунки он аз лаҳзаҳои пайдоиши ҳаёт бо сарзадани мушкilotи зиндагонӣ дар миёни башарият бо ташаккул ва пешравии ҳамаи ҷанбаи он ба вучуд омадааст. Аз ин лиҳоз, метавон чунин таъкид намуд, ки агарчи номи асосии ин намуди шеърӣ танҳо “шикоят” ё худ “шиква” бошад ҳам, вале ба сабаби гуногунии мушкilotи зиндагӣ ба худ мавзӯи гуногунро касб намудааст. Чуноне, ки қаблан зикр гардид он ба истилоҳоти гуногун чун “шикоят аз рӯзгор”, “шикоят аз пирӣ”, “шикоят аз дӯстон”, “шикоят аз беморӣ”, “шикоят аз факру нодорӣ”, “шикоят аз тақдир” ва ғайраҳо аз садҳо шикоятҳо, ки ҳар кадом ба худ хос мавзӯҳоро доро мебошад, ворида адабиёт гардад.

Яке аз хусусиятҳои “шиква” дар он аст, ки агар ағлаби сурудаҳои шоирону суҳансанҷон ҳулосаи олами тахайюлот ва орзуҳои ғайбии онҳо бошад, вале ин навъи осори мансур

назмest, ки онро амалӣ мебинад. Аз ин лиҳоз, таъсири назми мазкур нисбат ба дигар жанрҳо зиёдтар мебошад ва он боиси пазирии шунаванда мегардад.

Дигар хасоиси жанри мазкур дар он аст, ки он ҳам аз рӯи шакли зоҳирӣ ва ҳам аз лиҳози мазмуну муҳтаво ва истифодаи калимаву иборот аз дигар осори манзум тафовут мекунад, зеро аксари шоирону суҳанварон замоне, ки ин назмро меофарад, дорои таҷрибаи зиёди зиндагӣ ва касби хосси хеш мешавад яъне ӯ ба синни куҳансолӣ мерасад ва ё ба душвориву мусибатҳои замона гирифта шаванд. Сипас вай тамоми ҳунару истеъдод ва малакаи суҳансандониву суҳанпардозии худро истифода намуда, бехтарин абётро меофарад, ки ағлаби хонандаву шунавандаро ба худ ҷалб мекунад.

Ҳамин тавр метавон таъкид намуд, ки адабиётшинос М. Н. Усмонов дар китоби “Адабиёти форсу тоҷик дар асрҳои XII-XIV” дар бораи адабиёти арабизабони Эрони Ғарбӣ суҳан карда, сипас дар бораи Қозии Гургонӣ суҳан намуда, ӯро аз ҷумлаи шоироне, ки ба шеърӣ шикоятӣ бисёр аҳамият дода, аз қисмат розӣ набуда, ҳамеша аз ҳамаи паҳлуҳои зиндагии худ норозӣ аст, ҳисоб намудааст. Чуноне, ки мегӯяд: “Вай ҳамчун мусалмони комил ба ризқи Худо қаноат накарда...” [14, 19]. Аммо метавон таъкид намуд, ки аз таҳлили ин қисмати ашъори Қозӣ метавон чунин хулоса намуд, ки ашъори шикоятӣ вай ба хотири расидан ба пулу мол набудааст. Чунки агар ба зиндагинома ва вазифаи вай нигоҳ карда шавад, яке аз шахсиятҳои баландпоя ва хидматчиӣ давлат ба шумор меравад.

Бояд таъкид намуд, ки агар ба таври мунсифона ба шеърӣ шикоятӣ Қозӣ нигариста шавад, пас маълум мегардад, ки он абёте ба хотири тангдастиву ноқомии зиндагӣ суруда шудаанд, бисёр кам мебошад, ки дар қисмати **“шикоят аз ғакру нодорӣ”** зикр гардид. Аммо бояд таъкид намуд, ки шоир тавассути ин абёти худ тавонистааст, ки вазъи иҷтимоиву иқтисодии замонааш ва аҳволи зиндагонии оммаи мардумро нишон дода тавонад, зеро аслан худӣ вай муҳтоҷи пулу мол набуд. Боқӣ ашъори шикоятӣ шоир, ки ба мавзӯоти **“шикоят аз замона”**, **“шикоят аз мардум”**, **“шикоят аз пирӣ”** ва **“шикоят аз ёру дӯстон”** марбут мебошад, он на ба тангдастӣ ва на ба тамаъ ва ҷашмбастан ба молу сарвати давлатманд ва ё шахсиятҳои махсус робитае надорад, балки он масъалаи иқтисодӣ набуда, хоҳишҳои ҳар як фарди озодадешу озодиҳо мебошад, ки тавассути ин гуна орзуҳо метавонад ҳолати худ ва умуми ҷомеаро тағир бидиҳад. Аз ин лиҳоз он маълумоте, ки аз ҷониби адабиётшинос М. Н. Усмонов муаллифи “Адабиёти форсу тоҷик дар асрҳои XII-XIV” [14, 19] оварда шуда ӯро ҳамчун шахси тамаъҷӯ, ноком дар зиндагӣ муарриф мекунад, ба шахсияти ҳақиқии Қозӣ ва осори ба мерос гузоштаи вай чандон дуруст ба назар намерасад.

Ҳамин тавр аз ашъори шикоятӣ Қозии Гургонӣ чунин бареояд, ки вай ягона шоире мебошад, ки дар жанри мазкур яке аз саромадагони замони худ маҳсуб мешуд. Чуноне ки қаблан зикр гардид, ҳама вақт ин гуна ашъор ғолибан аз шоироне сар мезанад, ки онҳо соҳибрайъ, дорои андешаи мустақил, соҳибилм, заковатманд, пешгом, некубин, озодиҳо, хушхӯл ва соҳиби дигар ахлоқи ҳамида мебошанд, суруда мешавад.

ПАЙНАВИШТ:

1- ابن خلکان، ابو العباس شمس الدين احمد بن محمد. وفيات الأعيان وأنباء أبناء الزمان. ج. 1. تحقيق احسان عباس. - بيروت: دار صادر، 1968.

(Ибни Халликон, Абуаббос Шамсуддин Аҳмад ибни Муҳаммад. Вафаёту-л-аъён ва анбоу абнои-з-замон. ҷ. 1. Таҳқиқу Иҳсон Аббос. –Байрут: Дору-с-содир, 1968).

2- الباخريزي، علي بن الحسن بن علي بن أبوطيب. دمية القصر وعصرة أهل العصر. ج. 3. تحقيق الدكتور محمد التتوخي، -بيروت: دار الجيل، 1993/1415.

(ал-Бохарзӣ, Алӣ ибни Ҳасан ибни Алӣ ибни Абутайиб. Думяту-л-қаср ва усрату аҳли-л-аср. 3ҷ. Таҳқиқу ва диросату Дуктур Муҳаммад ат-Танухӣ, - Байрут: Дору-л-чил, 1415/1993).

3-الثعالبي، ابو منصور عبد الملك النيسابرى. يتيمة الدهر في محاسن أهل العصر. 7 أجزاء. تحقيق مفيد محمد. بيروت: دار الكتب العلمية. 2000.

(ас-Саъолибӣ, Абумансур Абдулмалик ан-Нисобурӣ. Ятимату-д-даҳр фӣ маҳосини аҳли-л-аср. 7 аҷзоъ. Таҳқиқу Муфид Муҳаммад. –Байрут: Дору-л-қутуб ал-илмия, 2000).

4-الجرجاني، علي بن عبد العزيز. ديوان القاضي الجرجاني. أشرف عليه وراجعه ابراهيم صالح، جمع وتحقيق ودراسة سميح ابراهيم صالح. -دمشق: دار البشائر، 1424هـ-2003م.

(ал-Чурҷонӣ, Алӣ ибни Абдулазиз. Девону ал-Қозӣ ал-Чурҷонӣ. Ашрафа алайҳи ва роҷааҳу Иброҳим Солиҳ, ҷамъу ва тақиқу ва диросату Самих Иброҳим Солиҳ. –Димашиқ: Дору-л-башоир, 1424ҳ. 2003м).

5-حسيني محمد باقر. جاحظ نيشابور. - مشهد: انتشارات داتشگاه فردوسي، چ 1. 1382

(Ҳусайнӣ, Муҳаммад Боқир. Ҷоҳизӣ Ниишопур. – Машиҳад: Интишороти донишгоҳи Фирдавсӣ, ҷ.1.1382).

6-الحموى، ياقوت شهاب الدين. معجم الأدياء. 20 جزءا. الطبعة الثالثة. -بيروت: دار الفكر، 1400/1980ق.

(ал-Ҳамавӣ, Ёқут Шаҳобуддин. Муъҷаму-л-удабо. 20 ҷузан. ат-Табаъату ас-солисату, - Байрут: Дору-л-фикр, 1980/1400).

7-الحوافي، احمد محمد. تيارات ثقافية بين العرب والفرس. -القاهرة: دار نهضة مصر، 1967.

(ал-Ҳавфӣ, Аҳмад Муҳаммад. Тайоротун сақофиятун байн-ал-ъараб ва-л-фурс. - ал-Қоҳирату: Дору-н-наҳзати Миср, 1967).

8-الخفاجي، محمد عبدالمنعم. الثقافة الإسلامية بين ماضيها وحاضرها. طبعة المجلس الأعلى للشؤون الإسلامية، 1966.

(ал-Ҳаффоҷӣ, Муҳаммад Абдулмунъим. ас-Сақофату-л-исломияту байна мозиҳо ва ҳозириҳо. Табъату-л-маҷлис ал-аъло ли-ш-шуъуни-л-исломия, 1966).

9-دهلوى، بيدل. ديوان غزليات. 1314س.

(Деҳлавӣ, Бедил. Девони газалиёт. 1324с.).

10-زغلول سلام، محمد. تاريخ النقد الأدبي من القرن الخامس إلى العاشر. - القاهرة: دار المعارف، (لا تا)

(Зағлул Салом, Муҳаммад. Ториҳу-н-нақди-л-адабӣ мина-л-қарни-л-хомис ило-ъошир. – Байрут: Дору-л-маъориф, (ло то)).

11-الشامي، علي. الأدب الفارسي في العصر الغزنوي. - تونس (لا تا)

(аш-Шомӣ, Алӣ. ал-Адабу-л-форсию фи-л-асри-л-Ғазнавӣ. Тунис. (ло то)).

12-شيرازى، حافظ. ديوان حافظ. 522س.

(Шерозӣ, Ҳофиз. Девони Ҳофиз. -522с.).

13- غنيمي، هلال محمد. النقد الأدبي الحديث. -القاهرة: دار النهضة العربية، ط1، 1979.

(Ғанимӣ, Ҳилол. ан-Нақду-л-адабӣ-л-ҳадис. – ал-Қоҳира: Дору-н-наҳзати-л-арабияти, Т1, 1979).

14-Бертельс Е. Э., Бертельс А. Е., Болдырев А. Н., Усмонов М. Н., Ходизода Р. Адабиёти форсу тоҷик дар асрҳои XII-XIV. Қ,1.-Душанбе: Дониш, 1976. -345с.

REFERENCES :

1. Ibn Khallikon, Abu Abbas Shamsuddin Ahmad ibn Muhammad. Wafayot-ul-Ayan and Anbou Abnoi-z-zaman. Volume 1. Research by Ihsan Abbas. - Beirut: Daru-s-sodir, 1968
2. al-Boharzi, Ali ibn Hasan ibn Ali ibn Abu Tayib. Dumyat-ul-Qasr and usratu ahl-l-asr. 3 vol. Research and research of Dr. Muhammad al-Tanukhi, - Beirut: Dar-ul-Jil, 1415/1993
3. al-Saalibi, Abu Mansur Abdul Malik al-Nisaburi. Yatimat-ud-dahr fi mahasini ahl-l-asr. 7 parts. Research and Mufid Muhammad. - Beirut: Dar-ul-Qutub al-ilmiya, 2000
4. al-Jurjoni, Ali ibn Abdulaziz. Devonu-al-kozi al-Jurjoni. Ashrafa alayhi wa rojaahu Ibrohim Solih, jam'u wa taqiqu wa dirasatu Samih Ibrohim Solih. - Dimashk: Doru-l-bashoir, 1424/2003.
5. Hosseini, Muhammad Baqir. Jahi and Naishobur. - Mashhad: Publications of Ferdowsi University, vol. 1.1382

6. al-Hamawi, Yakut Shahabuddin. *Mujam-ul-udaba. 20 except. al-Taba'at as-solisatu*, - Beirut: Dar-ul-fikr, 1980/1400.
7. al-Hawfi, Ahmad Muhammad. *Tayarotun saqofiyatun bain-al-arab wa-l-furs*. - al-Cahirato: Dar-un-nahzat Misr, 1967.
8. al-Khaffaji, Muhammad Abdul Munaim. *as-Saqafat-ul-Islamiyatu and the moderns and present. Tabat-ul-Majlis al-A'la li-sh-shu'uni-l-Islamiya*, 1966.
9. Dehlawi, Bedil. *Divan of Gazaliet*. 1324pp.
10. Zaglul Salam, Muhammad. *Tarikh-un-naqd-il-adabi min-al-qarn-il-khamis ila-ashir*. - Beirut: Dar-ul-ma'arif, (lo to).
11. Ash-Shami, Ali. *al-Adab-ul-forsiyu fi-l-asri-l-Ghaznaviyu*. Tunisia. (lo to)
12. Sherozi, Hofiz. *Divan of Hafiz*. -522pp.
13. Ganimi, Hilol. *An-naqdu-l-abadiyu-l-hadis*. – al-Qohira: Doru-n-nahzati-l-arabuyati, V 1, 1979.
14. Bertels E.E., Bertels A.E., Boldyrev A.N., Usmonov M.N., Hodizoda R. *Persian-Tajik Literature in XII-XIV centuries. P,1.-Dushanbe: Donish, 1976. -345pp*